

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมืองน่าน คือ “นันทบุรี” เป็นนครรัฐของกลุ่มชนชาวไทย ที่รวมตัวกันก่อตั้งขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน ในหุบเขาภาคเหนือทางตะวันออก ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันกับการรวบรวมตัวก่อตั้งนครรัฐ หรือแว่นแคว้นของกลุ่มชนชาวไทยผู้อยู่อาศัยในบริเวณลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำปิงทางตอนบนของภาคเหนือ

ฐานะของเมืองน่านเป็นเพียงนครรัฐเล็ก ๆ ที่มีเขตปกครองไม่กว้างขวางนัก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงและป่าทึบ ที่ราบสำหรับทำการเกษตรมีอยู่จำกัด ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารสำหรับเลี้ยงผู้คนเป็นจำนวนมากได้ ทำให้มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย เมื่ออาณาจักรหรือแว่นแคว้นใดที่อยู่ข้างเคียงมีอำนาจมากยิ่งขึ้นก็มักจะเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองและการปกครองภายในนครรัฐแห่งนี้อยู่หลายครั้งหลายครา

เรื่องราวประวัติศาสตร์ของเมืองน่านตามที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางด้านเอกสารและศิลาจารึก อาจแบ่งลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวความเป็นมาได้เป็นสองลักษณะคือ การแบ่งตามยุคสมัยของการปกครองและแบ่งตามยุคสมัยของการโยกย้ายเมืองไปอยู่ตลอดช่วงเวลาของการพัฒนาเมือง

การนำเสนอประวัติศาสตร์พัฒนาการเมืองของน่าน โดยแบ่งตามยุคสมัยของการโยกย้ายเมืองไปยังพื้นที่ต่างๆ จะสามารถทำให้เห็นถึงพัฒนาการเมืองของน่าน ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 ยุคด้วยกันคือ

1. เมืองปัวหรือวรนคร
2. ภูเพียงแช่แห้ง
3. เวียงใต้
4. เวียงเหนือ
5. เมืองน่านปัจจุบัน

เรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดเมืองน่านยุคปัจจุบันนั้นเริ่มต้นขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 โดยเจ้าขุนฟองผู้ครองนครเขือสายราชวงศ์ภูคา ได้สร้างเมืองบัว หรือวรรณคร ขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เพื่อเป็นศูนย์กลางการปกครองชุมชนและหมู่บ้านน้อยใหญ่กระจายกันอยู่ตามบริเวณที่ราบใกล้เคียง

ต่อมาพญากาญจนาภิเษกย้ายชุมชนจากเมืองบัว ลงมาสร้างเมืองใหม่บริเวณภูเพียงแห่งหนึ่งบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน โดยนำพระธาตุและพระพิมพ์จากกรุงสุโขทัยที่ได้รับพระราชทานจากพญาสิทธิมาบรรจุมหาธาตุเจดีย์ที่พระองค์โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของเมืองและชุมชนที่ตั้งขึ้นใหม่ พระมหาธาตุแห่งเมืองและชุมชนที่พระองค์สถาปนาขึ้นใหม่นี้คือเมืองภูเพียงแห่งหนึ่ง ปี พ.ศ. 1911 พญาผากองได้ย้ายเมืองและชุมชนจากเมืองภูเพียงแห่งหนึ่งมาฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน เพราะเกิดความแห้งแล้งกันดารน้ำ เมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้อยู่ห่างจากเมืองเก่าประมาณ 60 เส้น เรียกว่า “เวียงใต้”

ต่อมาในสมัยเจ้าสุมนเทวราช พ.ศ. 2362 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ท่วมเมืองน่าน จึงย้ายเมืองไปตั้งบนที่ดอนบริเวณดงพระเนตรช้างทางตอนเหนือ ของเมืองน่านเรียกว่า “เวียงเหนือ” จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2398 แม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทางถอยห่างจาก บริเวณกำแพงเมืองเดิมออกไปมากเจ้านันทวรฤทธิเดชฯ จึงขอพระราชทาน พระบรมราชานุญาต จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ย้ายกลับมาอยู่ที่ดั้งเดิมและบูรณปฏิสังขรณ์กำแพงเมืองน่านขึ้นใหม่แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2400

เมืองน่านแห่งนี้จึงได้กลายเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง และพระพุทธศาสนาสืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ซึ่งปัจจุบันจังหวัดน่านเป็นพื้นที่อีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเทือกเขาผีปันน้ำเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทย-ลาว สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดน่านเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย โดยเฉพาะแม่น้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ได้ลุ่มน้ำน่าน ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนในจังหวัดน่านส่วนใหญ่จะอาศัยน้ำจากลำน้ำน่านในการใช้อุปโภคบริโภค ปัจจุบันปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นกับสายน้ำน่านคือปัญหาการจัดการเพราะลำน้ำน่านเป็นที่รังสรรค์ผลประโยชน์ของกลุ่มคนหลายระดับ ตั้งแต่ภายในชุมชนไปจนถึงระดับประเทศเป็นการชิงการเข้าถึงและการจัดการน้ำระหว่างคนในชุมชน ระหว่างชุมชนกับชุมชน ระหว่างชุมชนกับนายทุน และระหว่างชุมชนกับรัฐ ความขัดแย้งระหว่างชุมชนต้นน้ำกับท้ายน้ำที่สำคัญเป็นปัญหาเรื่องน้ำ มีความเชื่อมโยงกับระบบนิเวศหรือทรัพยากรอื่นๆ เช่น ดินป่าไม้ และชาติพันธุ์

ที่ผ่านมาเมื่อน้ำน่าน และแม่น้ำสาขาได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาในยุคปัจจุบัน เพราะภายใต้ระบบทุนนิยมจะเน้นการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาคน จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้อย่างไม่มีขอบเขตและใช้อย่างฟุ่มเฟือย จนเป็นสาเหตุทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป จนเกิดผลกระทบกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสายน้ำมายาวนาน (คณิต ตันติศิริวิทย์, 2546) เมื่อความเจริญทางด้านวัตถุและการขยายตัวของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาสู่จังหวัดน่าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนในชุมชน ซึ่งในอดีตชาวบ้านคิดว่าคนกับธรรมชาติต้องอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ธรรมชาติเป็นที่พึ่งของคนในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกัน คนในท้องถิ่นก็เป็นผู้คอยพิทักษ์รักษาธรรมชาติอย่างทะนุถนอมไม่ให้ถูกทำลายโดยง่าย และโดยพื้นฐานของชุมชนมักจะมีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง จึงทำให้การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพียงเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของชีวิตเท่านั้น นอกจากนั้นชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำธรรมชาติยังได้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นอีกเช่น อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ที่เป็นปัจจัย 4 ของชีวิต และยังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมชุมชน ที่ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งทีเหนือธรรมชาติ

ดังนั้นเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์จึงเป็นการเชื่อมคนในลุ่มน้ำให้เกิดการเรียนรู้ดูแลทรัพยากรร่วมกัน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

นอกเหนือจากการเพาะเลี้ยงโดยมนุษย์แล้ว แหล่งสำคัญที่สุดของสัตว์น้ำก็คือ แหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่ 3 ใน 4 ของพื้นที่พิภพ อย่างไรก็ตาม การผลิตสัตว์น้ำมิได้ทำได้โดยง่ายอย่างที่เคยเป็นมาแต่เดิม เพราะการขยายตัวของประชากรและการใช้พื้นที่ชุมชนเพื่อการอุตสาหกรรมและการเก็บเกี่ยวในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้สิ่งแวดล้อมทั้งบนบกและในน้ำเสื่อมโทรมลงอย่างมากจนบางแห่งสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นสัตว์น้ำจึงได้รับผลกระทบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีผลทำให้สัตว์น้ำลดลง หรือสูญสิ้นไปทั้งปริมาณและชนิด สิ่งที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ การขาดแคลนและการสูญสิ้นของชนิดสัตว์น้ำ ทางด้านปริมาณการขาดแคลนแก้ไขได้โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น การเพาะพันธุ์ การขยายพันธุ์เทียมและการคัดเลือกพันธุ์ตามที่บางหน่วยงานของราชการที่เกี่ยวข้องกำลังพัฒนาอยู่ แต่บางชนิดของสัตว์น้ำที่สูญพันธุ์ไปไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อให้ชนิดของสัตว์น้ำกลับคืนมาได้ (ชวลิต วิทยานนท์, 2533) ในปี พ.ศ 2521 กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้สร้างสถานที่แสดงพันธุ์ปลาน้ำจืดที่พบในประเทศไทยขึ้นเป็นแห่งแรก ณ บริเวณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตบางเขน และสามารถรวบรวม พันธุ์ปลาน้ำจืดได้กว่า 150 ชนิด จากเดิมที่มีพันธุ์ปลาน้ำจืดในประเทศไทยถึง 560 ชนิด (เสาวรจนี, นามแฝง 2538) จากตัวเลขที่แสดงไว้ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ชัดเจนว่า ประเทศไทยในปัจจุบันต้องสูญเสียชนิดพันธุ์ปลาดั้งเดิมไปกว่า 400 ชนิด สาเหตุของการลดลงของปริมาณและชนิดพันธุ์ปลานั้นมีทั้งจากการเก็บเกี่ยวของมนุษย์และจากสิ่งแวดล้อมมีดังนี้

มลพิษทางน้ำ เกิดจากการระบายน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลจากชุมชนและอุตสาหกรรม ตลอดจนสารเคมีทางการเกษตรทำให้สัตว์หลายชนิดสูญพันธุ์และลดจำนวนลง ชนิดที่ยังดำรงชีพอยู่ได้ก็ต้องรับสารพิษต่างๆ สะสมไว้ในตัวและกลับมาสู่ผู้บริโภคอีกครั้ง นอกจากนี้ ยังทำให้คุณภาพของแหล่งน้ำลดลง เช่น มีกลิ่นเหม็น มีเชื้อโรคและพยาธิแฝงตัวอยู่ ทำให้สัตว์น้ำอ่อนแอเกิดโรคระบาดได้ง่าย

การตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจากป่าไม้คือ แหล่งของต้นน้ำการทำลายป่าจะทำให้ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติลดลงและการเปลี่ยนแปลงปริมาณของน้ำ มีผลต่อพืชที่เป็นที่อยู่ ของปลา ตั้งแต่ชนิดที่อยู่บริเวณต้นน้ำ เช่น น้ำตก ลำธาร ไปจนถึงชนิดที่อยู่ในแม่น้ำ และหนองบึงต่างๆ นอกจากพื้นที่น้ำแล้ว ปลาต้องวางไข่ในฤดูน้ำหลากของทุกปี เมื่อต้นน้ำถูกทำลาย ก็เท่ากับทำลายแหล่งวางไข่ของปลาโดยตรงด้วย

การสร้างเขื่อนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปูเป็ เกือบแรม ที่เคยมีมาตามธรรมชาติสูญหายไป พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำหลายชนิด ซึ่งเป็นอาหารดั้งเดิมของคนยากจนที่หากินได้ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ต้องประสบกับการสูญเสียดังชนิดและปริมาณ ทั้งนี้ เขื่อนไม่ปิดกั้นเส้นทางการเดินทาง ขึ้นมาวางไข่ของปลา เป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ จึงทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม อย่างต่อเนื่อง และไม่มีที่สิ้นสุด

การใช้เครื่องมือและการทำประมง ที่มีภัยอันตรายร้ายแรงผิดกฎหมายและเป็นการทำลายปลาแบบล้างเผ่าพันธุ์ เช่น การระเบิดปลา และซ็อตไฟฟ้าในย่านน้ำจืด และชายฝั่งทะเลทุกแห่ง เป็นผลทำให้สัตว์น้ำต้องสูญพันธุ์ไปอย่างรวดเร็ว (กรมประมง, 2535)

การคิดแบบแยกส่วนของมนุษย์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ คือ การที่มนุษย์ได้เปลี่ยนความคิดพื้นฐานจากการเคารพ นบถน้อมและกลมกลืนกับธรรมชาติไปสู่ความมือหังการว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติสามารถที่จะกระทำใดๆ ก็ได้ต่อทรัพยากรสัตว์น้ำนั้นๆ ซึ่งความคิดแบบนี้นำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้ง่าย มีการสร้างเทคโนโลยีและเครื่องมือที่สามารถจับสัตว์น้ำได้ปริมาณมาก จนเกินความไม่สมดุลตามธรรมชาติ เนื่องจากสัตว์น้ำไม่สามารถเกิดทดแทนได้ทันกับความต้องการของมนุษย์ วิถีชีวิตและการพัฒนาแบบแยกส่วนนี้ ทำให้มนุษย์เกิดการแบ่งแยกจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่วิกฤติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมตามมา (ประเวศน์ วัชสี, 2538)

จากปัญหาการลดลงของปริมาณพันธุ์ปลา รวมทั้งการสูญเสียดังกล่าวของพันธุ์ปลาที่เกิดขึ้นดังกล่าวไม่อาจแก้ไขได้โดยหน่วยงาน หรือองค์กรใดๆ องค์กรเดียว แต่ต้องร่วมมือทุกฝ่ายตั้งแต่ประชาชนทั่วไปจนถึงผู้มีความรับผิดชอบ สิ่งแรกๆ ที่ควรทำคือการเผยแพร่และถ่ายทอดความคิดในการอนุรักษ์ให้ทราบถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (ชวลิต วิทยานนท์, อ่างแก้ว) ในประเทศไทยนั้น การจัดการสัตว์น้ำ มีตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ประมาณปี พ.ศ. 2462 เจ้าของบริษัทชุกคลองกุณาสยาม

ซึ่งเป็นบริษัทที่ได้รับสัมปทานชุดครองรังสิต เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำนครนายกกับแม่น้ำเจ้าพระยา จะสังเกตเห็นว่าปลาน้ำจืดที่รังสิตลดน้อยลง จนไม่พอเป็นอาหารในแต่ละวัน อีกทั้งขนาดของปลา ก็ลดลงจึงได้นำไปปรึกษาเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการในขณะนั้น และได้เสนอต่อไปยังรัฐบาลของ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จนกระทั่ง มีกระแสพระบรมราชโองการ กำหนดให้กระทรวงเกษตรธิการ มีหน้าที่ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ดูแลป้องกันน้ำ เช่น กำหนดตาข่าย และขนาดเครื่องมือที่ใช้ในการ จับปลา จึงนับเป็นก้าวแรกของการจัดการสัตว์น้ำในประเทศไทย (วรรณพงษ์, 2538)

ปัจจุบันการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ในส่วนของราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมประมง ที่พยายามต่อสู้กับกระแสการจับปลาแบบฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เช่น การใช้ระเบิด การใช้สารเคมี การใช้ ไฟฟ้าและการใช้เครื่องมือและตาข่ายขนาดเล็กสามารถจับปลาและสัตว์น้ำได้ครั้งละมากๆ โดยการ ออกกฎหมาย และกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ขึ้น ได้แก่ พระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 พร้อมด้วยกฎหมายและระเบียบที่สำคัญเกี่ยวกับการประมง (อำนาจ แท่นทอง, 2538) นอกจากนี้ กรมประมงยังได้ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ด้วยรูปแบบและวิธีต่างๆ มากยิ่งขึ้น โดยจัดตั้งสถานีประมงน้ำจืดขึ้นในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อทำหน้าที่ในการเพิ่มปริมาณลูก สัตว์น้ำไว้แจกจ่ายให้แก่ประชาชนและผู้สนใจทั่วไป เพาะเลี้ยงและปล่อยลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่น้ำปลาปลื้มก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ ทรงตระหนักในปัญหาที่ ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรตามที่ต่างๆ ทั้งสองพระองค์ทรง ปล่อยปลาตามแหล่งน้ำอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ปลาให้พสกนิกร ได้อยู่ดี กินดี เนื่องจากปลาเป็นอาหารหลักและเป็นแหล่งอาหาร โปรตีนราคาถูกสำหรับคนไทยมานานแล้ว (พนิดา สงวนเสรีวานิช, 2538)

บ้านหาดผาขน ตำบลเมืองจาง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ น่านและได้ประสบกับปัญหาภาวะวิกฤติของแม่น้ำน่านที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการจับ สัตว์น้ำที่ผิดกฎหมาย การทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำน่าน การตัดไม้ทำลายป่า จนเป็นสาเหตุ ทำให้เกิดน้ำตื้นเขิน ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบตามมาหลายประการ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำน้ำน่านให้กลับคืนฟื้นมาเหมือนเมื่อก่อน จึงได้วางแผนในการดำเนินงาน ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำน่านที่ไหลผ่านหมู่บ้านแบบยั่งยืน และสนองต่อการดำรงวิถีชีวิต ชุมชนอย่างเหมาะสม โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก นำวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อมาเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำและได้กระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนัก ต่อปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ โดยการชี้ให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความจำเป็นต่อ การดำรงชีวิตของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีต การมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับน้ำมาจนถึงปัจจุบันและ ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการ และสืบทอดภูมิปัญญาด้านพรานปลาให้กับลูกหลานมาจนถึง

ปัจจุบัน แม่น้ำน่านแห่งนี้เคยเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำหลากหลายชนิด ดังมีคำกล่าวที่ว่า “บ้านหาดผาชน มีข้าวหนา ปลาเฒ่า” หมายถึง เป็นดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เช่น ข้าวไร่ และปลา ที่ผ่านมารวมชนเคยเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคต่างๆ ตลอดมาและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย คือ ทรัพยากรน้ำสัตว์น้ำได้ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมา การแก้ปัญหาของชุมชนได้มีการลองผิดลองถูกมาโดยตลอด จนได้มีการไปเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำจากชุมชนบ้านคอนแก้ว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และได้นำรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไปปรับใช้จนประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นผู้ศึกษา จึงมีความคิดที่จะเข้าไปเรียนรู้แนวคิดของชุมชนในการนำฐานความเชื่อด้านวัฒนธรรมชุมชนไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤติด้านทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนบ้านหาดผาชน จนเป็นสาเหตุนำไปสู่คำว่าชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จึงเข้ามาศึกษาวิจัยชุมชนแห่งนี้เพื่อที่จะได้นำไปขยายผลและถ่ายทอดให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ในชุมชนของตนเอง

1.2 โจทย์คำถามการศึกษา

แนวคิดด้านวัฒนธรรมชุมชนมีผลต่อความสำเร็จในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูระบบนิเวศลำน้ำน่านของเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ บ้านหาดผาชนจังหวัดน่านให้ยั่งยืนอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูระบบนิเวศของบ้านหาดผาชนและเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขา
2. เพื่อศึกษาถึงการใช้อนุรักษ์แนวคิดด้านวัฒนธรรมชุมชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนบ้านหาดผาชน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาวิธีการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน ที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และเป็นต้นแบบให้กับองค์กรเครือข่ายต่างๆ ของชุมชนบ้านหาดผาชน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อค้นคว้าหาข้อมูลในเชิงปฏิบัติการ และนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุที่ทำให้เกิดแนวทางในการดำเนินกิจกรรม ที่นำไปสู่ความสำเร็จของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ และระบบนิเวศในแม่น้ำน่านของชุมชนบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจั่ง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชนบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจั่ง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนประชากร จำนวน 126 หลังคาเรือน 562 คน

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. บริบทชุมชนประกอบไปด้วยสถานที่ตั้งลักษณะของพื้นที่ทั่วไป สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความเชื่อ วัฒนธรรม
2. การดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์สัตว์น้ำ แนวคิด และวิธีการในการดำเนินงาน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน การเชื่อมโยงกับชุมชนเครือข่าย
3. การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกิจกรรมและที่ทำให้เกิดความล้มเหลวขององค์กรชุมชนเครือข่ายการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ประกอบด้วย
 - ปัจจัยภายในของชุมชน เช่น ระบบผู้นำที่เข้มแข็ง พื้นฐานทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนถึงคุณธรรมและจริยธรรมแนวทางการปฏิบัติ
 - ปัจจัยภายนอก ความสนใจต่อกิจกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนถึงเครือข่ายอื่นๆ และหน่วยงานของรัฐ เอกชนองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคความนิยมความมีชื่อเสียงขององค์กรชุมชนอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ นำมาซึ่งทั้งผลดีและผลเสีย
4. การขยายเครือข่ายไปยังชุมชนอื่น เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายในพื้นที่และนอกพื้นที่เครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
5. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อทำการเรียนการสอนในสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบที่อยู่ในชุมชนและชุมชนบริเวณใกล้เคียง
6. จัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรท้องถิ่น (อบต.) อย่างไร

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ทำการศึกษา ตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2547 – สิงหาคม 2548

1.6 นิยามศัพท์

เครือข่าย หมายถึง บุคคลชุมชนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำที่คล้ายคลึงกันและเชื่อมโยงประสานกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกิจกรรม หรือความคิดที่นำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกัน

องค์กร หมายถึง กลุ่มคนที่ร่วมกันทำกิจกรรมที่มีเป้าหมายในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก่อเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในพื้นที่พื้นที่และนอกพื้นที่และเชื่อมโยงสนับสนุนซึ่งกันและกัน จนสามารถสร้างพลังทั้งความคิดและพลังทางกายภาพ มีทิศทางเป็นอันเดียวกัน

วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมความเชื่อและทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคม และเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการเคารพกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติและเชื่อมโยงกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นบ่อเกิดของความ สุขความเจริญของสังคมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกัน

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนที่มีแนวคิดและทิศทางเป็นไปเพื่อประโยชน์และเกื้อกูลกันภายใต้ขอบเขต กฎ ระเบียบความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนและนำไปสู่ความพร้อมเพียง ที่บ่งบอกถึงพลังความเชื่อที่ส่งผลต่อความสุขและความเข้มแข็งของชุมชน ที่ทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน อยู่บนพื้นฐานของความเจริญอกงามในชุมชนอย่างเหมาะสม

การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน หมายถึง วิธีในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนที่อยู่ใต้น้ำ โดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชนที่อิงอาศัยความเชื่อ และวิถีวัฒนธรรมในท้องถิ่นในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูทรัพยากรในการดำรงวิถีชีวิตอย่างเหมาะสม

ต้นแบบความสำเร็จ หมายถึง เครือข่ายต้นแบบการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูระบบนิเวศในลำน้ำน่านที่ประสบความสำเร็จและสามารถเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ได้นำรูปแบบไปเป็นตัวอย่างในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ของตนเอง และทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามที่คิดทั้ง น้ำ ทรัพยากรสัตว์น้ำ วิถีวัฒนธรรมชุมชน และสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม

ทรัพยากรสัตว์น้ำ หมายถึง สิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำและอาศัยระบบนิเวศของแม่น้ำน่านในการขยายเผ่าพันธุ์ เพื่อการดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

การอนุรักษ์และฟื้นฟู หมายถึง การปกป้องและรักษา ตลอดจนจนถึงการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ที่นำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนของระบบนิเวศแม่น้ำน่าน ตลอดจนจนถึงชุมชนที่อยู่อาศัยลุ่มน้ำที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมในการพึ่งพาทรัพยากรเพื่อการนำไปสู่การใช้สอยอย่างมีคุณค่า และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการดำเนินชีวิต

The logo of Chiang Mai University is a circular emblem. In the center is a stylized elephant standing and facing left. Above the elephant's head is a traditional Thai oil lamp (diya) with a flame, emitting rays of light. The entire emblem is enclosed within a circular border. The Thai text 'มหาวิทยาลัยเชียงใหม่' is written along the top inner edge of the circle, and 'CHIANG MAI UNIVERSITY 1964' is written along the bottom inner edge. There are decorative floral motifs on the left and right sides of the circle.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved